
О.І. Шитря

ІНВЕСТИЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Процеси економічного зростання в світовій практиці завжди визначаються розмірами і структурою інвестицій, темпами їх освоєння. Фізична та моральна застарільність виробничих фондів в усіх без винятку галузях ставить Україну перед об'єктивною необхідністю активізації інвестиційної діяльності шляхом утвердження інвестиційної моделі розвитку економіки.

Коротко розглянемо поточну ситуацію в інвестиційній сфері, роль держави і Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції в інвестиційній діяльності, здобутках та перешкодах, які заважають залученню інвестицій.

В Україні шостий рік поспіль спостерігається позитивна динаміка залучення інвестицій в основний капітал (капітальних вкладень). Лише за останні три роки зазначений показник зріс на 61 %.

У 1998 р. вперше за роки незалежності вдалося досягнути реального приросту інвестицій в основний капітал на 6,1 % (14,0 млрд грн), у 1999 р. обсяг інвестицій склав уже 17,5 млрд грн (100,4 %), а у 2000 р. досяг 23,6 млрд грн, або збільшився проти попереднього року на 14,4 %. У 2001 р. тривало зростання обсягів інвестицій. Освоєно 32,57 млрд грн, що на 20,8 % більше, ніж у 2000 р., у 2002 р. – 37,2 млрд грн (108,9 % до 2001 р.). У 2003 р. обсяги інвестицій в основний капітал збільшилися проти відповідного періоду 2002 р. на 31,3 % і склали 51,011 млрд грн.

За I квартал 2004 р. цей показник склав 10,235 млрд грн, що на 52,1 % більше проти відповідного періоду 2003 р.

У 2004 р. в Україні, за прогнозами, обсяг інвестицій в основний капітал становитиме близько 60,6 млрд грн.

Аналіз інвестування показує, що обсяги інвестицій в основний капітал зросли у всіх регіонах країни, крім Київської, Миколаївської областей та м. Севастополя. Причому у 13 з них темпи освоєння інвестицій перевищили 150 %. Позитивним також є той факт, що значного приросту інвестицій в основний капітал досягнуто у таких промислово розвинутих регіонах, як м. Київ, де їх обсяги порівняно з I кварталом 2003 р. зросли на 75,8 %, Дніпропетровська (30,8 %), Харківська (57,4 %) та Донецька (45,3 %) області. Загалом у цих регіонах освоєно 42,9 % усіх інвестицій в основний капітал.

Позитивна тенденція спостерігається і у залученні прямих іноземних інвестицій. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становим на 01.04.04 становив 6946,5 млн дол. США (рисунок).

У I кварталі 2004 р. в економіку України іноземними інвесторами було вкладено 282,3 млн дол. США прямих інвестицій. Приріст іноземного капіталу у I кварталі 2004 р. склав 216,3 млн дол. (3,2 % до обсягів на початок 2004 р.).

Інвестиції надійшли зі 115 країн світу і найбільші їх обсяги внесено нерезидентами з таких країн: США – 1059,0 млн дол. (15,2 % до загально-

го обсягу); Кіпру – 1023,9 млн дол. (14,7 %); Сполученого Королівства – 723,2 млн дол. (10,4 %); Нідерландів – 485,4 млн дол. (7,0 %); Німеччини – 448,7 млн дол. (6,5 %); Російської Федерації – 385,8 млн дол. (5,6 %); Швейцарії – 324,4 млн дол. (4,7 %); Віргінських островів – 318,3 млн дол. (4,6 %); Австрії – 258,9 млн дол. (3,7 %).

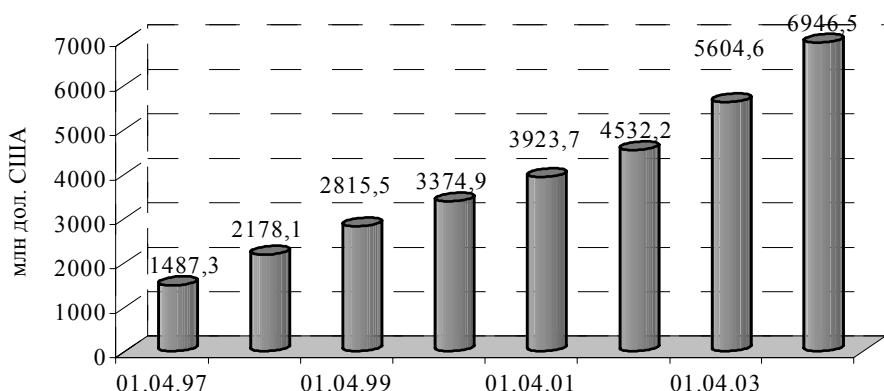

Рисунок. Прямі інвестиції нерезидентів в економіку України

Цим 9 країнам належить 72,4 % загального обсягу прямих інвестицій в економіку України.

На належному рівні підтримується макроекономічна та фінансова стабільність, зростає кредитування економіки, виконується бюджет, приєкторюється процес вступу до Світової організації торгівлі, пожвавилася співпраця з міжнародними фінансовими організаціями.

Високу економічну динаміку і поточну ситуацію в Україні позитивно оцінено провідними рейтинговими агентствами світу (Standard&Poor's, Moody's, Fitch), які нещодавно змінили рейтинг України з негативного на стабільний.

Водночас маємо визнати, що зростання економіки досягнуто головним чином за рахунок екстенсивних чинників та підвищення купівельної спроможності населення. Інвестиційний та інноваційний складники цього зростання залишаються незначними. Проте саме ці складники – інвестиційні та інноваційні пріоритети здатні забезпечити подальшу динаміку та конкурентоспроможність економіки.

Усе сказане стосується позитиву. В той же час через обмеженість внутрішніх ресурсів в Україні набула особливої актуальності проблема залучення великих іноземних інвестицій.

Обсяги та динаміка залучення іноземних інвестицій не адекватні потребам української економіки. Частка щорічно залучених іноземних коштів коливається в межах 5 % від обсягу інвестицій в основний капітал. На одного жителя України припадає лише 146 дол. США залучених інвестицій, що значно нижче показників більшості країн СНД та Східної Європи.

Головною причиною прорахунків у залученні іноземних інвестицій є недостатньо відпрацьована системна політика у формуванні інвестиційного клімату.

У той же час слід відзначити, що протягом останніх років в Україні було вжито суттєві кроки для покращання інвестиційного клімату. Однак, незважаючи на це, формування умов для іноземного інвестування залишається одним із пріоритетів економічної політики держави.

Іноземні інвестори зазначають, що головною перешкодою в їхній роботі є недосконалість нормативної бази – інструкцій та роз'ясень контролюючих органів, які дуже часто спотворюють суть законів.

На законодавчому рівні першочерговим визначено проведення податкової реформи.

З 1 січня 2004 р. знижено ставки податку з доходів фізичних осіб до рівня 13 %, ставку податку на прибуток підприємств з 30 до 25 %.

З метою розширення інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання у 1,6 раза збільшено ставки нарахування податкової амортизації по 1-й, 2-й, 3-й групах основних фондів, які будуть придбані з 1 січня 2004 р. При цьому з 2003 р. для основних фондів 4-ї групи застосовується найбільша норма амортизації – 60 % в розрахунку за звітний період.

Реалізація цих положень і ухвалення Податкового кодексу вивільнить значні ресурси підприємств для їх інвестування.

Принципово важливе значення для інвесторів має прийняття законів, які посилюють захист їх прав, відкривають можливості інвестування капіталу та забезпечення його повернення. Це стосується насамперед Законів України “Про державну програму приватизації”, “Про кредит”, “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень”, “Про валютне регулювання”, “Про акціонерні товариства”, “Про реєстрацію прав власності” та ін.

Необхідно також вдосконалити амортизаційну політику, посилити її стимулюючу роль в оновленні основних фондів.

Діюча система нарахування амортизації на основні засоби виконує в основному фіскальну (податкову) функцію і не передбачає стимулів для оновлення основних фондів підприємств. Вибірковий аналіз використання амортизаційних відрахувань свідчить, що підприємствами найчастіше використовується на збільшення капітальних інвестицій лише від 1 до 40 % суми амортизаційних відрахувань. Частина амортизаційних відрахувань, що залишається на підприємствах, використовується ними не за призначенням, передусім на поповнення обігових коштів тощо. У зв’язку з цим ступінь зношення основних фондів зростає.

Гостро назріла необхідність підвищення рівня капіталізації вітчизняних підприємств і спрямування частини неоподатковуваних прибутків на інвестиційно-інноваційні цілі.

Процесу зростання прибутковості підприємств та їх капіталізації буде сприяти зменшення податкового тиску на фізичних осіб та підвищення рівня заробітної плати, що дозволить збільшити купівельну спроможність населення і розширити попит на продукцію виробництв.

Впровадження системи іпотечного кредитування, включення вартості землі як капіталу в економічний оборот зумовить розвиток інвестиційних процесів в АПК, зростання фондозабезпеченості та ін.

З метою підвищення стійкості банківської системи Національним банком з 1 березня 2004 р. підвищено норматив адекватності регулятивного капіталу (норматив платоспроможності), який відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру з 8 до 10 %.

Зростає довіра населення до банківської системи. Саме довгострокові вклади населення виступають основним джерелом надання довгострокових кредитів.

У загальній сумі заощаджень фізичних осіб в банках питома вага вкладів до запитання склала 21,5%, а строкових – 78,5 %.

Підвищення рівня капіталізації банківської системи повинно мати комплексний характер, що потребує узгоджених дій Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, Національного банку – з одного боку, та безпосередньо банків – з іншого.

Увагу іноземних інвесторів привертає питання оформлення та використання попередньої митної декларації, українські вимоги до митних інвойсів. У сфері сертифікації нагальна є потреба у спрощенні процедури отримання сертифікатів, прийняття сертифікатів ISO, які повинні визнаватися відповідними органами на території України.

Інвестиційний клімат надто багато втрачає від неефективної судової системи. Є чимало нарікань інвесторів на поганий судовий захист їхніх прав, некоректні та суперечливі рішення суддів. Існують випадки невиконання судових рішень та невпровадження рішень міжнародних судів.

Слід зазначити, що за останній час Президентом України та Кабінетом Міністрів України прийнято цілу низку ефективних заходів щодо активізації інвестиційної діяльності в Україні. За підсумками Всеукраїнської наради з питань поліпшення інвестиційного клімату в Україні, яка відбулася 6 червня 2003 р., видано Указ Президента України від 7 липня 2003 р. № 580 “Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України”, який передбачає підготовку проекту Закону України “Про державну підтримку та стимулування інвестиційної діяльності в Україні”, розробку системи рейтингової оцінки регіонів, галузей, суб’єктів господарювання України, створення “Агентства з питань іноземних інвестицій” та інші заходи.

Урядом України сформовано такі стратегічні цілі державної інвестиційної політики:

- інвестиційне забезпечення структурної перебудови економіки та ефективне використання інвестиційного ресурсу;
- стимулування притоку капітальних вкладень у виробничу сферу;
- створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів;
- забезпечення привабливого інвестиційного іміджу країни.

Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, відповідно до зазначених стратегічних цілей державної інвестиційної політики, пріоритетною з яких на даний момент є покращання інвестиційного клімату в Україні, здійснюються такі заходи:

-
- розробка проекту Програми економічного і соціального розвитку України на 2005 р.;
 - підготовка проекту бюджету розвитку;
 - підготовлено до розгляду Верховною Радою України законопроект “Про державну підтримку та стимулювання інвестиційної діяльності в Україні”. Цей законопроект визначає види і пріоритетні напрями державної підтримки інвестиційної діяльності, правові економічні та організаційні умови державного стимулювання інвестиційної діяльності. Державну підтримку передбачається надавати суб’єктам господарювання всіх форм власності, що реалізують інвестиційні проекти за пріоритетними напрямами економічного і соціального розвитку України;
 - подано на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону України “Про амортизацію”, яким передбачено стимулювання оновлення основних фондів;
 - розроблено методику оцінювання роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо залучення інвестицій та здійснення заходів з поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та в розрізі регіонів, рейтингової оцінки інвестиційної привабливості галузей, регіонів та суб’єктів господарювання. На даний час здійснюються організаційні заходи щодо її запровадження;
 - розроблено та затверджено Кабінетом Міністрів України Програму розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 рр. та Програму “Інвестиційний імідж України”, метою яких є консолідація ресурсів усіх державних та інших джерел фінансування сталого економічного розвитку економіки, збільшення обсягів інвестицій і підвищення їх ефективності через створення сприятливого інвестиційного клімату, поліпшення іміджу України у сфері залучення інвестицій шляхом здійснення заходів щодо широкомасштабного висвітлення здобутків у формуванні сприятливого інвестиційного клімату та активізації інвестиційної діяльності в Україні;
 - проводиться моніторинг стану роботи з надання роз’ясень положень нормативно-правових актів щодо умов інвестиційної діяльності, звернень інвесторів до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх своєчасного розгляду та відповідного реагування на них;
 - здійснюються організаційні заходи щодо створення Агентства з питань іноземних інвестицій.

З метою покращання ситуації із врегулюванням спорів між інвесторами і органами виконавчої влади ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України від 15.04.2004 № 500 “Про утворення Комісії із сприяння досудовому врегулюванню спорів між інвесторами та органами виконавчої влади”.

Розвиток сфери інвестиційної діяльності на найближчу перспективу буде здійснюватиметься за такими напрямами:

- забезпечення захисту прав інвесторів і створення рівних умов господарювання для вітчизняних та іноземних інвесторів;
- сприяння активізації співпраці з міжнародними економічними інституціями;

-
- усунення структурних деформацій в економіці шляхом розширення прав суб'єктів господарської діяльності, спрямування державних інвестицій на оновлення основних фондів пріоритетних галузей економіки, забезпечення державної політики підтримки виробництва високотехнологічної продукції та розвитку малого і середнього бізнесу, інноваційне інвестування підприємств за рахунок коштів від приватизації об'єктів державної власності, розширення внутрішнього ринку, зміцнення ринкової інфраструктури, виконання регіональних програм забезпечення ефективного функціонування ринків, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій;
 - удосконалення державного регулювання іноземного інвестування;
 - сприяння розвитку інфраструктури внутрішнього ринку шляхом усунення перешкод та запровадження механізмів стимулювання інвесторів та розбудови транспортної інфраструктури, національної мережі зв'язку і телекомунікацій, готельного господарства і туризму;
 - залучення інвестицій у наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність через створення системи пільгового рефінансування комерційних банків у разі надання ними пільгових кредитів для реалізації інвестиційних проектів з розроблення і впровадження високотехнологічного устаткування та іншої інноваційної продукції;
 - забезпечення розвитку ефективного корпоративного управління;
 - підвищення інвестиційної привабливості територій і населених пунктів;
 - стимулювання довготермінового банківського кредитування;
 - активізація інвестиційної діяльності на концесійних засадах;
 - реформування податкової системи;
 - проведення заходів щодо підвищення привабливості інвестиційного іміджу країни;
 - створення інститутів страхування ризиків інвестиційних процесів;
 - налагодження ефективного контролю за інвестиційною діяльністю пенсійних фондів;
 - забезпечення збільшення інвестиційних ресурсів в основний капітал та ефективне їх використання.

У 2015 р. прогнозується, що загальний обсяг залучених прямих іноземних інвестицій становитиме 36 млрд дол. США, а річний обсяг капітальних вкладень з усіх джерел фінансування – 250 млрд грн. Забезпечуватиметься подальше підвищення міжнародних інвестиційних рейтингів України.

Міністерство економіки постійно надає методичну та методологічну допомогу регіонам щодо залучення інвестицій, з питань активізації роботи безпосередньо з інвесторами, здійснення заходів з поліпшення інвестиційної привабливості галузей та суб'єктів інвестиційної діяльності.

Однак неможливо обійти увагою той факт, що серйозні прорахунки у формуванні інвестиційного клімату допускаються як на регіональному, так і місцевому рівнях. Розподіл інвестицій не відповідає потенціалу і потребам регіонів. Це при тому, що Україна має значні переваги для інве-

стування, а саме: вигідне геополітичне положення; ємний споживчий ринок; висококваліфікована і відносно дешева робоча сила; наявність базової індустріальної інфраструктури; привабливі об'єкти для приватизації; значний потенціал економічного зростання.

Незважаючи на певні успіхи у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в Україні, залишається ще багато проблем, які вимагають свого вирішення.